

การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับ
เยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
THE DEVELOPMENT OF BUDDHIST-ORIENTED GROUP PROCESS ACTIVITIES TO ENHANCE
21ST CENTURY LIFE SKILLS FOR YOUTH AT WAT LAT PLA KHAO SCHOOL,
SI PRACHAN DISTRICT, SUPHANBURI PROVINCE

วันชัย กิ่งแก้ว, พระครูปลัดประวิทย์ วรธมโม, พระมหาวชิรวิชญ์ วชิรเมธี,
สัณญา สดประเสริฐ, ธวัช หอมทวนลม
Wanchai Kingkaew, Phrakhru Palad Prawit Worathammo, Phramaha Wachirawich
Wachiramethi, Sanya Sodprasert, Thawat Homthuanlom

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Thailand

Corresponding Author Email: wanchaikingkaew11@gmail.com

Received 25 July 2025; Revised 20 August 2025; Accepted 13 October 2025

การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

วันชัย กิ่งแก้ว, พระครูปลัดประวิทย์ วรรณโม, พระมหาชริวิชัย วชิรเมธี,
สัญญา สดประเสริฐ, ธวัช หอมทวนลม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชน 2) ออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธที่ส่งเสริมทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 และ 3) ประเมินผลการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี วิจัยที่ใช้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสารเพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 ราย และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) จำนวน 9 ราย ประกอบด้วยครูผู้ดูแลกิจกรรม เยาวชนแกนนำ และพระสงฆ์ รวมถึงการวิจัย รวม 19 รูปคน และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยจัดกิจกรรมทดลองกับกลุ่มเยาวชนจำนวน 25 คน เพื่อวัดผลก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม

ผลการศึกษาพบว่า

1. การศึกษาหลักพระพุทธศาสนาพบว่า มี 5 หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 สติปัฏฐาน 4 และไตรสิกขา ซึ่งเชื่อมโยงกับทักษะชีวิตที่จำเป็น ในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การควบคุมอารมณ์ การสร้างสัมพันธ์ที่ดี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต การประยุกต์หลักธรรมมีส่วนช่วยให้เยาวชนมีคุณธรรม มีเหตุผล และพร้อมเผชิญความเปลี่ยนแปลงในสังคมและการใช้เทคโนโลยี

2. การออกแบบกระบวนการกลุ่มมีเป้าหมายพัฒนาเยาวชน 3 ด้านหลัก คือ ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และแก้ปัญหา การจัดการอารมณ์และความเครียด และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ โดยใช้กรอบคิดจากอริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 พร้อมขั้นตอน 7 ขั้น ตั้งแต่วางแผน กิจกรรมกลุ่ม สรุปผล ประเมิน และพัฒนาช่วยพัฒนาทักษะได้ครบถ้วน

3. การประเมินผลพบว่า กิจกรรมทั้ง 4 ได้แก่ “คิดเป็น แก้ปัญหาได้” “ฟังอย่างลึก เห็นอย่างกว้าง” “ปัญญานำทาง” และ “คิดก่อนคลิก” ส่งผลเชิงบวกต่อเยาวชนอย่างชัดเจน ทำให้มีทักษะคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา จัดการอารมณ์ และใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน พร้อมนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21; กระบวนการกลุ่มวิถีพุทธ; การพัฒนาเยาวชน; โรงเรียนวัดลาดปลาเค้า; สุพรรณบุรี

THE DEVELOPMENT OF BUDDHIST-ORIENTED GROUP PROCESS ACTIVITIES TO ENHANCE
21ST CENTURY LIFE SKILLS FOR YOUTH AT WAT LAT PLA KHAO SCHOOL,
SI PRACHAN DISTRICT, SUPHANBURI PROVINCE

Wanchai Kingkaew, Phrakhrū Palad Prawit Worathammo, Phramaha Wachirawich
Wachiramethi, Sanya Sodprasert, Thawat Homthuanlom

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the Buddhist principles related to the enhancement of 21st-century life skills among youth; (2) to design Buddhist-oriented group process activities that promote 21st-century life skills; and (3) to evaluate the effectiveness of Buddhist-oriented group process activities in enhancing 21st-century life skills among youth at Wat Lat Pla Khao School, Si Prachan District, Suphanburi Province. This study employed a mixed-methods research design, consisting of documentary research to analyze relevant Buddhist doctrines, qualitative research through in-depth interviews with 10 key informants, and a focus group discussion with 9 participants including teachers, youth leaders, and Buddhist monks—a total of 19 participants. Additionally, action research was conducted by organizing experimental activities for a group of 25 youth participants to assess pre- and post-activity outcomes.

The findings revealed the following:

1. The study of Buddhist doctrines identified five key principles the Four Noble Truths (Ariyasacca 4), the Four Divine Abidings (Brahmavihāra 4), the Four Bases of Accomplishment (Iddhipāda 4), the Four Foundations of Mindfulness (Satipaṭṭhāna 4), and the Threefold Training (Sikkhā 3). These principles were found to be closely associated with essential life skills, including analytical thinking, problem-solving, emotional regulation, interpersonal relationship-building, and lifelong learning. The application of these doctrines encourages youth to cultivate moral integrity, rational thinking, and adaptive readiness to face societal and technological changes.
2. The design of the Buddhist-oriented group process aimed to develop youth in three main areas: critical thinking and problem-solving, emotional and stress management, and constructive communication. Guided by the frameworks of the Four Noble Truths and the Four Divine Abidings, the process was structured into seven sequential stages planning, group

activities, reflection, evaluation, and development. This framework comprehensively fostered skill enhancement across all targeted dimensions.

3. The evaluation results indicated that the four designed activities “Think Right, Solve Wisely,” “Deep Listening, Broad Seeing,” “Wisdom as the Way,” and “Think Before Click” had a significantly positive impact on participants. Youth demonstrated notable improvements in analytical thinking, problem-solving, emotional control, and digital literacy, along with the ability to apply Buddhist principles appropriately in their daily lives.

Keywords: Buddhist Participatory Group Process; 21st Century Life Skills; Youth Development; Wat Lat Pla Khao School; Suphanburi Province

บทนำ

ในสถานการณ์ปัญหาเด็กในสังคมไทยในปัจจุบันนั้น ปัญหาที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น เกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่แข่งขันกันอย่างเสรี ต่อสู้กันทางการตลาด กระตุ้นและเร่งเร้า ให้ผู้คนนิยมการบริโภคผ่านสื่อเทคโนโลยีต่างๆ รวมทั้งวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้โครงสร้าง ของสังคมไทยอ่อนแอ ต้นทุนทางสังคมศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมไทย ที่เป็นเอกลักษณ์แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของไทยถูกละเลย และถูกปฏิเสธจากเด็กและเยาวชน เด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งจึงได้รับการหล่อหลอมจากบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้เยาวชน มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม มีค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ ขาดคุณธรรม จริยธรรม ในเรื่องความรับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียรและความซื่อสัตย์ พ่อแม่ ผู้ปกครองทำงานนอกบ้านจนไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน สถาบันครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปตามโลกาภิวัตน์ทำให้ความสัมพันธ์ของครอบครัวลดน้อยลง ขาดการเอาใจใส่ และละเลยในการปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงาม ของสังคมไทยให้กับเยาวชนเหล่านี้เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็ก (พระมงคล ชยธมโม (สุยะพรหม), 2565) และเยาวชนในยุคปัจจุบันจำนวนไม่น้อย ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาและสภาพแวดล้อมที่ไม่สร้างสรรค์ในสังคม ทำให้มีพฤติกรรมแตกต่างไปจากเด็กและเยาวชนในอดีต แม้ว่าผู้ปกครอง ครูอาจารย์และคนทำงานด้านเด็กจะใช้ความรักความปรารถนาดีอย่างมากมายเพียงใดก็ตามก็ไม่อาจพิทักษ์ปกป้องและคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ปลอดภัย หรือมีพฤติกรรมตามที่สังคมคาดหวังได้

จากการประมวลสถิติข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนของหน่วยงานต่าง ๆ พบว่าเด็กและเยาวชนทั้งที่เป็นนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอื่น ๆ ส่วนหนึ่งก็มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ 1) ติดเกมคอมพิวเตอร์ 2) เด็กแข่งรถมอเตอร์ไซด์ 3) ใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา 4) มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร 5) ติดยาเสพติด 6) ให้ความสำคัญ กับวัตถุมากกว่าความมีคุณธรรมน้ำใจ (สมบัติ โยธาทิพย์ และคณะ, 2555) จะเห็นได้ว่าในสังคมโลกนั้น ให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก โดยองค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้วันที่ 12 สิงหาคมของทุกปีเป็นวันเยาวชนสากล (International Youth Day) สหประชาชาติได้กำหนดครั้งแรกในปี ค.ศ.1999 โดยมีมติ 54/120 สำหรับประเทศไทยเริ่มมีขึ้นเมื่อสหประชาชาติกำหนดให้ปี พ.ศ. 2528 เป็นปีเยาวชนสากล คณะรัฐมนตรีในขณะนั้น จึงได้มีมติเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2528 กำหนดให้วันที่ 20 กันยายนของทุกปี เป็นวันเยาวชนแห่งชาติ เนื่องจากวันดังกล่าวเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีสองพระองค์ ซึ่งเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติในฐานะยุวกษัตริย์ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8 (วันเยาวชนสากล, ออนไลน์) ให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญ เพราะเด็กและเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้ใหญ่ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศในอนาคต นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้สืบทอดมรดก วัฒนธรรม และภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อน เป็นผู้ที่กำลังจะก้าวขึ้นมาเป็นบทบาททางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองอย่างมากในระยะเวลาอันใกล้ ดังนั้นการส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างถูกต้องเหมาะสมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่ง (วิทยา

พรหมสุนทร, 2555) ถือว่า เป็นการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตแบบมนุษย์สมบูรณ์ให้เป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม มีวัฒนธรรมของความเป็นคนไทย มีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นมิตรกับคนรอบข้าง การดำเนินชีวิตมีความเป็นมนุษย์โดยธรรมชาติ แสวงหาสิ่งต่างๆเพื่อสร้างชีวิตให้อยู่ดีกินดี มีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ การเอาตัวรอดในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ด้วยแนวทางที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม จริยธรรม แม้ว่าสังคมในปัจจุบัน แทบจะเป็นสังคมบริโภคนิยมไปเสียส่วนมากผู้คนเห็นคุณค่าของทรัพย์สินเงินทองมากกว่าคุณงามความดี การพัฒนาทักษะชีวิตเยาวชนให้เป็นคนดีนับว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง หลักพุทธธรรมสามารถพัฒนาให้เยาวชนเป็นคนดีได้ การพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนไทยด้วยหลักพุทธธรรมนั้นจึงเป็นเรื่องที่ท้าทาย ต้องทำอย่างไรที่จะให้เยาวชนมีความสนใจในการศึกษาหลักพุทธธรรม (อนรรฐ ว่องวานิช, 2561) เพื่อเป็นหลักพัฒนาเด็กและเยาวชน ก็เพราะว่าวิถีชีวิตของคนไทยเกินครึ่งประเทศมีพุทธธรรมเป็นฐาน และฐานของวัฒนธรรมไทยก็คือพุทธธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในภาพรวม (มันเกียรติ โกศลนิติ วงษ์, 2541)

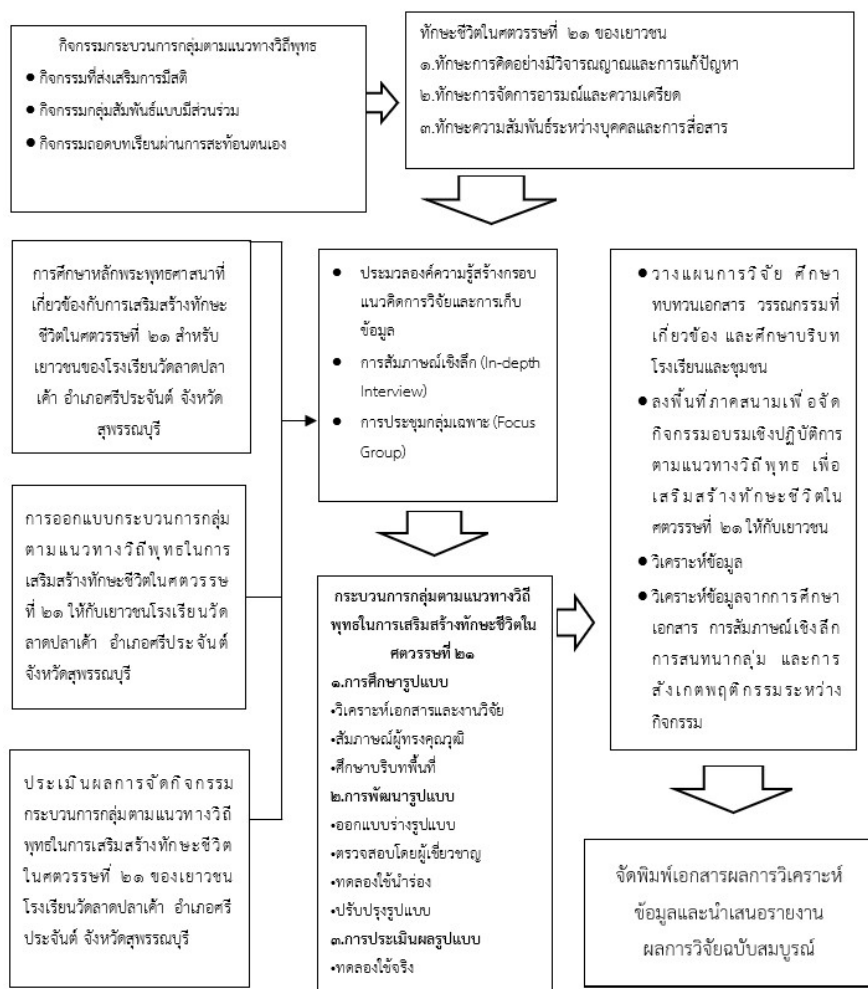
ดังนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า เรื่อง “การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นหัวข้อการวิจัยที่มีความสำคัญและจำเป็นยิ่ง เนื่องจากมีเป้าหมายในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม จริยธรรม มีทักษะชีวิตที่เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันและอนาคต โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับรากฐานวัฒนธรรมไทยและความเชื่อถือในสังคมส่วนใหญ่ อีกทั้งยังช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม มุ่งหวังให้เยาวชนเร่งเห็นอนาคตที่ดีของตนเองและพร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญในการนำพาประเทศชาติสู่ความเจริญก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนของโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยนำมาใช้เป็นกรอบการทำวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาทั้งในด้านหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติจริง โดยมีขั้นตอนสำคัญในการดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบ

ในกระบวนการแรกของการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัย โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เช่น คัมภีร์พระพุทธศาสนา ตำรา และหลักฐานทางโบราณคดี รวมถึงข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น งานวิจัย หนังสือ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และกรอบการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการเก็บ

ข้อมูล จากนั้นได้พัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-depth Interview) ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงจนสมบูรณ์พร้อมใช้

กระบวนการต่อมาเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 19 คน/รูป ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านโบราณคดี และด้านเทคโนโลยีสื่อ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว การสัมภาษณ์ดำเนินการอย่างรอบคอบภายใต้ขอบเขตของจริยธรรมการวิจัย โดยบันทึกข้อมูลทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและบันทึกเสียงตามความยินยอมของผู้ให้สัมภาษณ์

หลังจากการเก็บข้อมูลเสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาถอดเทปและจัดกลุ่มประเด็นที่เกี่ยวข้อง แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงสาระ (Content Analysis) โดยยึดบริบทของข้อมูลเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา พร้อมทั้งสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เพื่อพัฒนาแนวทางกิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธที่เหมาะสมกับเยาวชนในศตวรรษที่ 21

ผลการวิจัย

1. ศึกษาหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนของโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้าได้ศึกษาและนำหลักธรรมสำคัญจากพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชน โดยผ่านการศึกษาพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการ รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม พบว่า หลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเยาวชนได้มี 5 หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 สติปัฏฐาน 4 และไตรสิกขา ทั้งหมดมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทักษะชีวิตที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อาทิเช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การจัดการอารมณ์ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

หลักอริยสัจ 4 หรือ สี่อริยสัจ ช่วยเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา โดยสอนให้เยาวชนเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ในการจัดการกับความเครียดจากการเรียนหรือการทะเลาะกับเพื่อน ผ่านขั้นตอนการระบุปัญหา การหาสาเหตุ การพิจารณาการแก้ไขปัญหา และการเลือกวิธีการที่มีประสิทธิภาพ การฝึกทักษะที่จะช่วยให้เยาวชนสามารถตัดสินใจได้ดีขึ้นในสถานการณ์ที่ซับซ้อน

หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ช่วยเสริมสร้างทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การสื่อสาร และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี โดยการฝึกให้เยาวชนสามารถมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นในยามทุกข์ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และรักษาความเป็นกลางในทุกสถานการณ์ ทักษะเหล่านี้มีผลใน

การจัดการกับความขัดแย้งและการสร้างบรรยากาศที่ดีในกลุ่ม การฝึกใช้หลักพรหมวิหาร 4 ช่วยให้เยาวชนพัฒนาความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย

หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ ความพอใจ, วิริยะ ความพยายาม, จิตตะ ความตั้งใจ และวิมังสา การพิจารณา ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การตั้งเป้าหมาย และความมุ่งมั่นในการพัฒนาเยาวชน การฝึกทักษะเหล่านี้ช่วยให้เยาวชนรู้จักการตั้งเป้าหมายในการทำกิจกรรมต่างๆ การมุ่งมั่นในสิ่งที่ทำ แม้จะมีอุปสรรค และการพิจารณาปรับปรุงเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จ

หลักสติปัฏฐาน 4 คือการฝึกสติในร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ และการปรากฏการณ์ของจิต ช่วยเสริมทักษะการตระหนักรู้ การควบคุมอารมณ์ และการจัดการความเครียดในชีวิตประจำวัน การฝึกสติช่วยให้เยาวชนรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ความโกรธ ความเศร้า หรือความวิตกกังวลเป็นขั้นตอนสำคัญในการรับมือกับอารมณ์เหล่านั้น โดยไม่ปล่อยให้มันควบคุมการกระทำหรือการตัดสินใจ

หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ช่วยเสริมสร้างวินัยในตนเอง การควบคุมพฤติกรรม การฝึกสมาธิในการทำงาน และการใช้ปัญญาในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยการมีศีลทำให้เยาวชนรู้จักการควบคุมพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรม การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจมั่นคงและมีสมาธิในการทำงาน และการพัฒนาปัญญาช่วยให้เยาวชนตัดสินใจได้ดีและมีวิจารณญาณที่ดีในการดำเนินชีวิต

จากการศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 พบว่า หลักธรรมที่มีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับทักษะชีวิตที่จำเป็นในโลกที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การจัดการอารมณ์ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนในยุคปัจจุบัน

2. การออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ให้กับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

การออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตแก่เยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีลักษณะเป็นกระบวนการที่บูรณาการหลักธรรมพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ผ่านกิจกรรมกลุ่มที่เป็นระบบตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การสะท้อนผล ไปจนถึงการประเมินผลและปรับปรุงกิจกรรม โดยปรับตามข้อเสนอแนะ ของรูปแบบการจัดประชุมกลุ่ม (Focus Groups) และผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลสมบูรณ์ที่สุด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.การออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้พัฒนาขึ้นจากการบูรณาการหลักธรรมพระพุทธศาสนา กับกระบวนการเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนา 3 ทักษะหลัก ได้แก่ (1) ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (2) ทักษะการจัดการอารมณ์และความเครียด และ (3) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสื่อสาร โดยการออกแบบครอบคลุมขั้นตอน

ผลการดำเนินการพบว่า การออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิสุทธิพุทธสามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตสำคัญแก่เยาวชนได้อย่างเป็นระบบ โดยใช้หลักธรรมพระพุทธศาสนาเป็นกรอบแนวคิดและเครื่องมือพัฒนา ผ่านกระบวนการ 7 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนและตั้งเป้าหมายกิจกรรม โดยกำหนดเป้าหมายชัดเจน เช่น การจัดการอารมณ์ การตัดสินใจอย่างมีสติ การทำงานร่วมกัน และการพัฒนาคุณธรรม พร้อมออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักอริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 การเริ่มกิจกรรมและสร้างบรรยากาศ ด้วยการแนะนำตัว กำหนดเป้าหมายร่วม และสร้างความผ่อนคลาย เช่น ฝึกสมาธิหรือโยคะ เพื่อเปิดใจและเตรียมพร้อมสำหรับการเรียนรู้ การดำเนินกิจกรรมและฝึกปฏิบัติร่วมกัน ด้วยกิจกรรมเจริญสติ อภิปรายกรณีศึกษา และทำโครงการเพื่อสังคม เพื่อฝึกทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการประยุกต์ใช้หลักธรรม การสรุปและประเมินผลการเรียนรู้ ผ่านการสะท้อนผล แשרประสบการณ์ และประเมินด้วยแบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ เพื่อวัดการพัฒนาทักษะชีวิต การนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงกิจกรรม เพื่อให้เนื้อหาและรูปแบบสอดคล้องกับความต้องการของเยาวชน การประเมินผลการจัดกิจกรรม ทั้งด้านความรู้ ทักษะการทำงานร่วมกัน และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน โดยใช้แบบสอบถาม การสังเกต และการสัมภาษณ์ และการสรุปและพัฒนาในอนาคต ผลการประเมินชี้ว่าเยาวชนมีพัฒนาการด้านการคิดเชิงวิพากษ์ การจัดการอารมณ์ และการสื่อสารสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมีสติ จึงควรพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่องและปรับให้ทันต่อบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง สรุปได้ว่าการออกแบบกิจกรรมตามแนวทางวิสุทธิพุทธช่วยให้เยาวชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง เกิดการพัฒนาทั้งด้านความคิด อารมณ์ และสังคม ส่งผลให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติและคุณธรรม

2. การพัฒนากระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิสุทธิพุทธเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21

ผลการดำเนินงานพบว่า กระบวนการกลุ่มที่พัฒนามตามแนวทางวิสุทธิพุทธมีความเป็นระบบและสามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตที่สำคัญแก่เยาวชนได้ โดยใช้หลักอริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 เป็นกรอบการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติ ผ่านการสนทนากลุ่มและการทำงานร่วมกัน โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การกำหนดประเด็นและเป้าหมายการเรียนรู้ โดยเลือกประเด็นที่สอดคล้องกับความท้าทายในชีวิตประจำวันของเยาวชน ในเรื่องการจัดการอารมณ์ ความเครียด การตัดสินใจอย่างมีสติ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น พร้อมทั้งเป้าหมายชัดเจนที่สามารถวัดผลได้ การจัดกลุ่มและเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็น โดยแบ่งเยาวชนเป็นกลุ่มย่อยเพื่อสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วม ใช้คำถามกระตุ้นความคิด และเปิดโอกาสให้ทุกคนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พร้อมนำหลักธรรมมาวิเคราะห์และแก้ปัญหา การใช้หลักพระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหา โดยฝึกใช้หลักอริยสัจ 4 ในการวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออก และใช้พรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาความสัมพันธ์ ผ่านกรณีศึกษา กิจกรรมเจริญสติ และโครงการเพื่อชุมชน การสะท้อนผลและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแบ่งปันสิ่งที่ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนมุมมองจากประสบการณ์จริง เพื่อเสริมการเรียนรู้เชิงลึกและการประยุกต์ใช้ในชีวิต การประเมินผลการเรียนรู้ โดยใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ และการสังเกต เพื่อวัดพัฒนาการด้านการคิดเชิงวิพากษ์ การจัดการอารมณ์ และการสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการปรับปรุงกิจกรรมในอนาคต โดยนำข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมไปปรับเนื้อหาและรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของเยาวชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น สรุปได้ว่ากระบวนการนี้ช่วยให้เยาวชนพัฒนา

ทักษะชีวิตทั้ง 3 ด้านหลัก คือ การคิดเชิงวิพากษ์และแก้ปัญหา การจัดการอารมณ์และความเครียด และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสื่อสาร โดยสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีสติและคุณธรรม

3. การประเมินผลกระทบบจากการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธ

ผลการประเมินพบว่า กิจกรรมทั้ง 4 กิจกรรมที่ออกแบบตามแนวทางวิถีพุทธสามารถส่งเสริมทักษะชีวิตสำคัญของเยาวชนได้ครอบคลุม 3 ด้านหลัก ได้แก่ ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา ทักษะการจัดการอารมณ์และความเครียด และทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสื่อสาร โดยการประเมินดำเนินการด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสะท้อนผล และการสังเกตพฤติกรรม ภายใต้กรอบการประเมินตามหลักอริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 ผลลัพธ์จากแต่ละกิจกรรมทำให้เห็นว่า กิจกรรม “คิดเป็น แก้ปัญหาได้” ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถใช้หลักอริยสัจ 4 วิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกได้อย่างมีเหตุผลและสติ กิจกรรม “ฟังอย่างลึก เห็นอย่างกว้าง” ช่วยพัฒนาการฟังเชิงลึก ความเข้าใจผู้อื่น และการจัดการอารมณ์ กิจกรรม “ปัญญานำทาง” ส่งเสริมการใช้ปัญญาและหลักธรรมในการตัดสินใจในสถานการณ์ซับซ้อนพร้อมควบคุมอารมณ์ และกิจกรรม “คิดก่อนคลิก” ทำให้เยาวชนตระหนักและใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ ลดความเครียดจากสื่อออนไลน์ และรักษาความสัมพันธ์ในสังคมออนไลน์ ผลลัพธ์โดยรวมพบว่า เยาวชนมีความสามารถมากขึ้นในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างมีสติ สามารถควบคุมอารมณ์และจัดการความเครียดได้อย่างเหมาะสม และพัฒนาทักษะการสื่อสารและความสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยมีความเข้าใจและการรับฟังมากขึ้น ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาในอนาคต ได้แก่ การเพิ่มกิจกรรมฝึกใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและปลอดภัย การปรับรูปแบบกิจกรรมให้หลากหลายตรงกับความสนใจของเยาวชน และการใช้เทคนิค Active Learning เพื่อเสริมการทำงานร่วมกันในกลุ่ม โดยสรุป การประเมินยืนยันว่ากิจกรรมตามแนวทางวิถีพุทธสามารถพัฒนาเยาวชนให้มีทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างรอบด้าน และสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตจริง

3. ประเมินผลการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

1. การประเมินผลการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า มี 4 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 “คิดเป็น แก้ปัญหาได้” มุ่งการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาอย่างมีระบบ โดยใช้ หลักอริยสัจ 4 เป็นกรอบการวิเคราะห์ ซึ่งเริ่มจากการระบุปัญหา ทุกข์ หาสเหตุ สมุทัย มองเป้าหมายของการแก้ปัญหา นิโรธ และกำหนดแนวทางปฏิบัติ มรรค การฝึกผ่านสถานการณ์จำลองหรือกรณีศึกษาทำให้เยาวชนสามารถมองปัญหาอย่างรอบด้าน ไม่เร่งด่วนตัดสินใจด้วยอารมณ์ และสามารถกำหนดวิธีแก้ไขที่มีเหตุผลและมีสติ

กิจกรรมที่ 2 “ฟังอย่างลึก เห็นอย่างกว้าง” เน้นการสร้างทักษะการฟังและการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ โดยประยุกต์ใช้ หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อฝึกความเข้าใจและความเมตตาในการรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมฝึก “การฟังเงียบ” และการสะท้อนสิ่งที่ได้ยินอย่างไม่ตัดสิน ส่งผลให้เยาวชนลดความขัดแย้ง รู้จักควบคุมอารมณ์ และสร้างความเข้าใจร่วมกับผู้อื่นได้มากขึ้น

กิจกรรมที่ 3 “ปัญญานำทาง” มุ่งพัฒนาทักษะการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลควบคู่กับการควบคุมอารมณ์ โดยใช้ หลักอริยสัจ 4 และ สติปัฏฐาน 4 ในการพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ผู้เข้าร่วมได้รับการฝึกให้มองปัญหาอย่างเป็นกลาง ประเมินทางเลือกอย่างรอบคอบ และใช้สติในการตัดสินใจ ส่งผลให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนได้และไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์

กิจกรรมที่ 4 “คิดก่อนคลิก” เน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและปลอดภัย โดยอ้างอิง หลักสัมมาวาจา และ สัมมาสติ เพื่อให้เยาวชนตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารในโลกออนไลน์ ทั้งต่อความสัมพันธ์และสภาพจิตใจ ผู้เข้าร่วมเรียนรู้การไตร่ตรองก่อนโพสต์หรือแชร์ข้อมูล การควบคุมเวลาใช้อินเทอร์เน็ต และการป้องกันตนเองจากภัยออนไลน์ ส่งผลให้ลดความเครียดจากการใช้สื่อและสร้างความสัมพันธ์ในสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์

โดยรวมแล้ว กระบวนการกิจกรรมทั้งสี่นี้ช่วยพัฒนาเยาวชนให้มีทักษะชีวิตที่ครอบคลุมทั้งด้านการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา การจัดการอารมณ์และความเครียด และการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์อย่างมีคุณธรรม พร้อมสามารถนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

2. การถอดบทเรียนจากกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

การถอดบทเรียนจากกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธ เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้ทั้งผู้จัดกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมได้ย้อนทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ รวมทั้งประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการ กิจกรรมนี้ถูกออกแบบมาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ในด้านทักษะการตัดสินใจอย่างมีสติ การจัดการอารมณ์ การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การถอดบทเรียนแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก ได้แก่ บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม และการสะท้อนผลเพื่อนำไปปรับปรุงกิจกรรมในอนาคต

ในส่วนของบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม เริ่มจากกิจกรรม “คิดเป็น แก้ปัญหาได้” ได้ใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นกรอบในการคิดวิเคราะห์ โดยให้เยาวชนได้ฝึกตั้งโจทย์ ระบุปัญหา หาสาเหตุของปัญหา และกำหนดแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ กิจกรรมนี้ส่งผลให้เยาวชนเรียนรู้การตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล ไม่ถูกชักนำด้วยอารมณ์ และสามารถหาทางออกที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อสถานการณ์ที่เผชิญ

ต่อมา กิจกรรม “ฟังอย่างลึก เห็นอย่างกว้าง” เน้นการสร้างทักษะการฟังอย่างตั้งใจและการใช้สัมมาวาจาในการสื่อสาร เยาวชนได้ฝึกฟังโดยไม่ขัดจังหวะ และสามารถสะท้อนสิ่งที่ได้ยินอย่างเข้าใจ ทำให้

เกิดการยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลาย ลดความขัดแย้งในกลุ่ม และสร้างบรรยากาศการทำงานร่วมกันที่มีความไว้วางใจและเกื้อกูลกันมากขึ้น

สำหรับกิจกรรม “ปัญญานำทาง” เป็นการฝึกใช้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา เยาวชนได้ฝึกสมาธิเพื่อให้มีจิตที่สงบก่อนตัดสินใจ ใช้ปัญญาในการพิจารณาทางเลือกอย่างรอบด้าน และยึดหลักศีลเป็นเกณฑ์ในการเลือกแนวทางที่ถูกต้อง กิจกรรมนี้ช่วยให้การตัดสินใจมีความรอบคอบ มั่นคง และคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น

กิจกรรมสุดท้าย “คิดก่อนคลิก” มุ่งฝึกให้เยาวชนใช้สติและสมาธิในการใช้สื่อออนไลน์ โดยเน้นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนเผยแพร่หรือส่งต่อ เยาวชนตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อบุคคลและสังคม เรียนรู้ที่จะถ่วงถ่วงข้อมูลอย่างรอบคอบ และลดความเสี่ยงจากการเผยแพร่ข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดผลเสีย

ส่วนการสะท้อนผลและการปรับปรุงกิจกรรมในอนาคต พบว่ามีความต้องการเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการตัดสินใจในสถานการณ์ซับซ้อนที่มีหลายปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมถึงการฝึกจัดการอารมณ์ในสถานการณ์ที่มีความตึงเครียดสูง นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้เพิ่มกิจกรรมที่เน้นการทำงานเป็นทีมในสภาพแวดล้อมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพื่อส่งเสริมการประสานงานและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือการขยายการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในกิจกรรมต่างๆ ให้ครอบคลุมและเข้มข้นขึ้น การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการวิเคราะห์สถานการณ์ที่ซับซ้อน หรือการใช้ไตรสิกขาในการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างต่อเนื่อง การเสริมให้เยาวชนสามารถนำหลักธรรมไปใช้ได้ และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้มากขึ้นอีก โดยสรุป การถอดบทเรียนจากกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธครั้งนี้ ไม่เพียงเป็นการสะท้อนความสำเร็จของกิจกรรม แต่เป็นแผนที่นำทางเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างทักษะชีวิตของเยาวชน ให้ตอบสนองต่อความท้าทายของสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาวิเคราะห์ดังนี้

1. ศึกษาหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนของโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า หลักพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชน ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สัมปยุตธรรม 7 และหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถช่วยพัฒนาเยาวชนในด้านพฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม และการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ นอกจากนี้ยังพบว่าหลักธรรมเหล่านี้มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดเชิงสร้างสรรค์ การ

ทำงานร่วมกับผู้อื่น การมีความยืดหยุ่นทางอารมณ์ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีรพงศ์ พิชัยเสนาณรงค์ และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อการส่งเสริมอัตลักษณ์วิถีพุทธของโรงเรียนรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครปฐม” พบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning: CBL) สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ผ่าน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ แนวคิด “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่บูรณาการการศึกษาและการปลูกฝังอัตลักษณ์วิถีพุทธ การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการศึกษา การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และนโยบายการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ขณะที่รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาแล้วประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ บริบทชุมชน บทบาทของผู้มีส่วนร่วม กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แนวทางการประเมินผล และปัจจัยสนับสนุน โดยพัฒนาแผนการเรียนรู้ 3 แผนที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตจริง เสริมสร้างอัตลักษณ์วิถีพุทธ และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ผลการประเมินจากนักเรียน 393 คน พบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้นี้มีประสิทธิภาพในระดับ “มาก” (4.50, S.D. 0.49) โดยนักเรียนมีพัฒนาการด้านคุณธรรมสูงขึ้น และมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มกิจกรรมที่หลากหลายและบูรณาการกับบริบทชุมชนมากขึ้น งานวิจัยมีความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธในระยะยาว โดยช่วยให้สถานศึกษาและชุมชนสามารถร่วมมือกันปลูกฝังคุณธรรมและพฤติกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์วิถีพุทธครอบคลุมทั้งมิติของศีลธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาแล้วแตกต่างจากแนวทางเดิมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ มีการออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์บริบทของผู้เรียน และมีการประเมินผลที่ชัดเจนสามารถนำไปปรับใช้กับโรงเรียนที่ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้แบบพุทธในบริบทอื่น ๆ ได้ต่อไป (วีรพงศ์ พิชัยเสนาณรงค์ และคณะ, 2568)

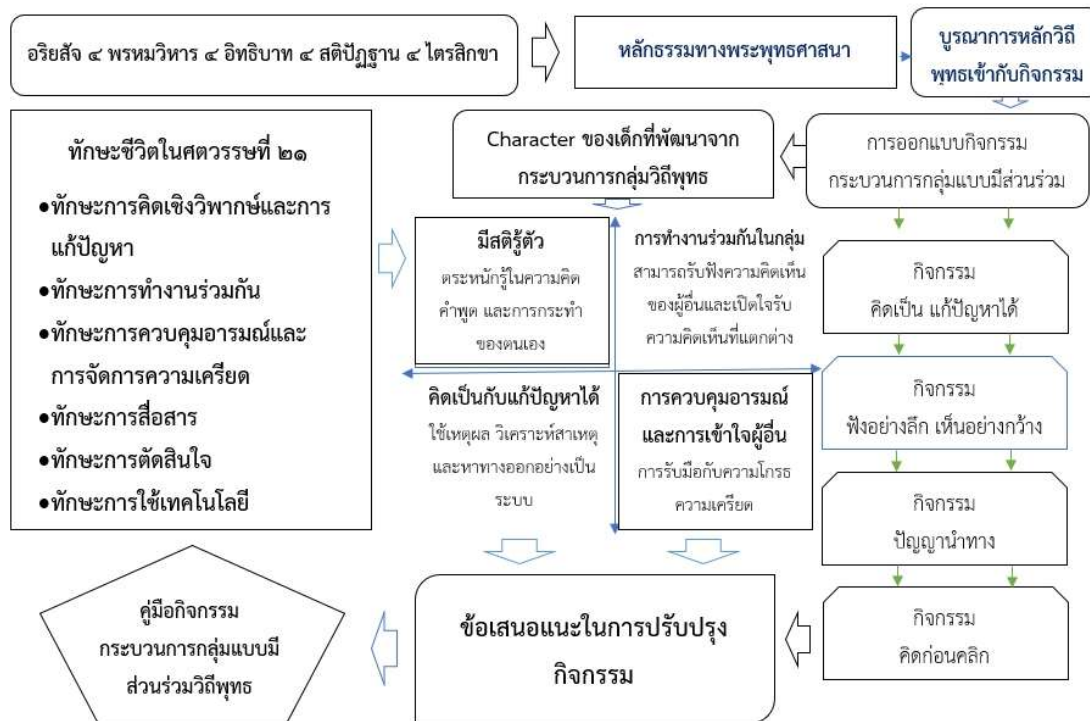
2. การออกแบบกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21
ให้กับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า รูปแบบกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนววิถีพุทธที่เหมาะสมประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมการ ซึ่งเน้นการสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและการเรียนรู้ร่วมกัน 2) ขั้นดำเนินกิจกรรม โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น การสวดมนต์นำสมาธิ การทำกิจกรรมจำลองสถานการณ์ การอภิปรายกลุ่มย่อย และการแบ่งปันประสบการณ์ผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และ 3) ขั้นสะท้อนผล โดยเน้นการประเมินตนเอง การรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่การใช้ชีวิตจริง ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวได้ถูกออกแบบให้มีลักษณะยืดหยุ่นตามกลุ่มเป้าหมาย และสามารถประยุกต์ใช้กับบริบทของโรงเรียนวัดลาดปลาเค้าได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเจริญพงษ์ วิชัย และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “ธรรมวิถี: กระบวนการเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับเยาวชน Gen Z โรงเรียนเจ็ญหัว อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” พบว่า หลักธรรมเสริมสร้างทักษะชีวิตเยาวชน คือ หลักอริยสัจใช้แก้ปัญหา หลักอิทธิบาทใช้ในการเรียนรู้ หลักสังคหวัตถุใช้ในการเกื้อกูลกันในสังคม หลักภวนา 4 ใช้ในการพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากหลักธรรมเหล่านี้ นำไปออกแบบกระบวนการกลุ่ม 4 กิจกรรม (1) “คิดได้ ทำได้” ฝึกทักษะการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างฉับพลัน โดยใช้หลักอริยสัจ (2) “มือถือ มือไถ” ปลูกฝังการใช้เทคโนโลยี ฝึกทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยใช้หลักสังคหวัตถุ (3) “กตีกา พาพลิกลื้อค” ฝึกทักษะการใฝ่เรียนรู้ การเคารพผู้อื่น กตีกาสังคม โดยใช้หลักอิทธิ

บาท (4) “มันดาลา พาตัมรู้” การนำศิลปะไปใช้เพื่อการฝึกสติพัฒนาสมาธิ ผลการประเมิน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจและต้องการให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง ข้อดี คือ การได้ฝึกทักษะการใช้ชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และได้สร้างมิตรภาพที่ดีต่อกันภายในโรงเรียน ได้รู้จักเพื่อน ๆ มากขึ้น เกิดความคิดสร้างสรรค์มีความสามัคคี ได้มุมมองหลาย ๆ ด้าน ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ในส่วนที่ต้องปรับปรุง คือ ระยะเวลาการจัดและควรเพิ่มฐานกิจกรรม (พระเจริญพงษ์ วิชัย และคณะ, 2567)

3. ประเมินผลการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าหลังจากที่ได้นำกิจกรรมกระบวนการกลุ่มไปทดลองใช้กับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า จำนวน 2 รอบ มีการเปลี่ยนแปลงในทางบวกในหลายด้าน ได้แก่ ด้านเจตคติและพฤติกรรมที่สะท้อนถึงการมีทักษะชีวิตเพิ่มขึ้น เช่น การควบคุมตนเองดีขึ้น การสื่อสารอย่างมีเมตตา การคิดแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และการรู้จักทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ ยังพบว่า เยาวชนมีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม โดยรวมแล้ว การดำเนินกิจกรรมตามแนวทางวิถีพุทธมีผลต่อการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีนัยสำคัญในระดับพฤติกรรม ทักษะคิด และการตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสน่ห์ สีกาวิ และบรรจบ บรรณรุจิ ได้ทำวิจัยเรื่อง “พัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ” พบว่า กระบวนการการเรียนรู้แบบบูรณาการของตะวันตกก่อกำเนิดมาจากการทดลองในระบบการศึกษาเฉพาะทางที่เริ่มมาจากผู้สอนกับผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง และเจาะจงลงไปถึงความชำนาญพิเศษ ซึ่งขยายไปตามสภาพปัญหาอย่างเป็นระบบและจำกัดฐานข้อมูลที่ซับซ้อน ปฏิบัติการอย่างนี้มีผลออกมาเป็นการบูรณาการกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม สำหรับกระบวนการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเกิดมาจากการสั่งสมบารมี 10 ที่ยาวนาน การสั่งสมบารมีที่ยาวนานเช่นนั้นเป็นส่วนสำคัญของประสบการณ์การเรียนรู้ที่ยาวนานและการทดลองที่ยาว โดยใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน หลังจากนั้นทั้งหมดนั้นจึงมีผลออกมาเป็นการรู้แจ้งที่สมบูรณ์ในทุกข์และความดับทุกข์ ซึ่งเป็นความจริงของชีวิต การเรียนรู้แบบนี้สัมพันธ์อย่างสมบูรณ์แบบอยู่กับปริยัติ (การศึกษา) ปฏิบัติและปฏิเวธ (การรู้แจ้ง) ซึ่งพุ่งลงไปที่ความจริง เป็นการศึกษาทดลองที่เป็นธรรมชาติและเป็นวิถีชีวิตซึ่งแสดงตัวออกมาเป็นรูปธรรมผ่านความสะอาดความสงบและความรอบรู้ อีกประการหนึ่ง นี้แหละคือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือ ทางสายกลาง ซึ่งทำลายความเห็นผิดและความคิดผิดและขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความเห็นถูกและความคิดถูก (เสน่ห์ สีกาวิ และบรรจบ บรรณรุจิ, 2560)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ เกิดจากการประสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนา แนวทางการจัดการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการประยุกต์ใช้กับบริบทของเยาวชนในโรงเรียน วัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการดำเนินงานทำให้เห็นถึงศักยภาพของกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 อันประกอบด้วยทักษะการคิดวิเคราะห์ การจัดการอารมณ์ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกัน

จากการทดลองใช้กิจกรรมตามแผนที่ออกแบบ พบว่า หลักธรรม โดนใช้อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 สามารถนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ชีวิตจริงของเยาวชนได้อย่างเป็นรูปธรรม เยาวชนมีความเข้าใจในปัญหา เห็นสาเหตุ รู้วิธีแก้ไข และสามารถนำไปใช้กับปัญหาที่พบเจอในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อการใช้เหตุผลและการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น

จากการดำเนินกิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธจำนวน 4 กิจกรรม พบว่าเยาวชนมีพัฒนาการด้าน Character ที่โดดเด่น คือมีสติรู้ตัวและตระหนักรู้ในความคิด คำพูด และการกระทำของตนเองมากขึ้น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นในกลุ่มได้อย่างราบรื่น รับฟังและเปิดใจต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง พร้อมทั้งสามารถคิดเป็นและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยใช้เหตุผล วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และหาทางออกที่เหมาะสมตามหลักการ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดเชิงวิเคราะห์ การทำงานเป็นทีม การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการจัดการอารมณ์อย่างเหมาะสม

สำหรับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกิจกรรม ควรเพิ่มเติมความหลากหลายของรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัยและความสนใจของเยาวชน คือ การประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัล การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง และการบูรณาการกิจกรรมกับปัญหาที่เยาวชนเผชิญจริง เพื่อสร้างความแรงจูงใจในการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคู่มือกิจกรรมกระบวนการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมวิถีพุทธที่เป็นระบบ ชัดเจน และสามารถนำไปใช้ต่อยอดในบริบทโรงเรียนหรือชุมชนอื่นได้

องค์ความรู้นี้แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมเสริมทักษะชีวิตตามแนวทางวิถีพุทธ ควรใช้รูปแบบที่ผสมผสานการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เข้ากับการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ความคิด และพฤติกรรมอย่างสมดุล การวิจัยนี้จึงเป็นต้นแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ในสถานศึกษาอื่น หรือพัฒนาเป็นโมเดลการเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับเยาวชนในชุมชนและสังคม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 ควรส่งเสริมให้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สัปปุริสธรรม 7 และสติปัฏฐาน 4 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะชีวิตในระดับสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือกหรือการศึกษาศีลธรรม ควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธในสถานศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะโรงเรียนในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือโรงเรียนที่มีบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.3 ควรมีนโยบายร่วมระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับคณะสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมทักษะชีวิตที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกรอบทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 เพื่อใช้เป็นแนวทางกลางในการส่งเสริมเยาวชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

2.1 โรงเรียนควรนำรูปแบบกิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มนักเรียนต่างระดับ โดยปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย ความสนใจ และพื้นฐานทางศาสนา เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีคุณภาพ

2.2 ควรจัดฝึกอบรมครู พระวิทยากร หรือผู้นำเยาวชนให้มีความเข้าใจในการจัดกิจกรรมตามแนวทางวิถีพุทธ พร้อมทั้งให้มีทักษะในการดำเนินกระบวนการกลุ่มอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในด้านการตั้งคำถาม การฟังอย่างลึกซึ้ง และการสะท้อนผลอย่างมีคุณค่า

2.3 ควรจัดระบบติดตามผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยอาจใช้แบบประเมินตนเองของผู้เรียน แบบประเมินโดยครูและผู้ปกครอง รวมถึงการสะท้อนผลแบบกลุ่ม เพื่อให้สามารถปรับปรุงกิจกรรมให้มีความยั่งยืนและเหมาะสมยิ่งขึ้น

2.4 ควรเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชน พระสงฆ์ และผู้ปกครองในการจัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาเยาวชนตามแนวทางวิถีพุทธอย่างเป็นรูปธรรม

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาผลของกิจกรรมกระบวนการกลุ่มวิถีพุทธในระยะยาว เพื่อประเมินผลกระทบด้านพฤติกรรม ทักษะ และค่านิยมของเยาวชนในช่วงเวลาต่อเนื่อง เช่น 6 เดือน – 1 ปี

3.2 ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังเยาวชนในพื้นที่อื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา เพื่อศึกษาศักยภาพในการประยุกต์ใช้กระบวนการกลุ่มแนวพุทธในบริบทที่แตกต่าง

3.3 ควรศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดกระบวนการกลุ่มตามแนวทางวิถีพุทธ โดยเน้นบทบาทของผู้นำกลุ่ม เทคนิคการดำเนินกิจกรรม และบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง

3.4 ควรพัฒนาสื่อการเรียนรู้หรือคู่มือกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้โดยครูหรือพระวิทยากรในพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกต่อการนำไปปรับใช้ในบริบทเฉพาะของแต่ละโรงเรียนหรือชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- พระเจริญพงษ์ วิชัย และคณะ. (2567). ธรรมวิถี: กระบวนการเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับเยาวชน Gen Z โรงเรียนเจียนหัว อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. *วารสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 10(4), 275–286.
- พระมงคล ชยธมโม (สุยะพรหม). (2565). การพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนในหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตำบล จังหวัดเชียงใหม่. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มันเกียรติ โกศลนิรติวงศ์. (2541). *พุทธธรรม : ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- วรทยา พรหมสุนทร. (2555). ความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนที่มีต่อความสำคัญของปัญหาสังคมศึกษาเฉพาะกรณีเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา. *ภาคินพนธ์*, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วีรพงศ์ พิชัยเสนามรงค์ และคณะ. (2568). รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อการส่งเสริมอัตลักษณ์วิถีพุทธของโรงเรียนรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครปฐม. *วารสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 10(4), 130–147.

- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2567). วันเยาวชนสากล. ค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2567, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/วันเยาวชนสากล>.
- สมบัติ โยธาทิพย์ และคณะ. (2555). รูปแบบและวิธีการพัฒนาเยาวชนเพื่อความมั่นคงของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- เสนห์ สีภาวี และบรรจบ บรรณรุจิ. (2560). พัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5(1), 278.
- อนรุธ ว่องวานิช. (2560–2561). แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเยาวชนไทยด้วยหลักพุทธธรรมในยุค Thailand 4.0. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60.